

Stilisztika II.

Szépirodalom

sajátos kommunikációs helyzet – beszélő és hallgató viszonya nem közvetlen – kortól (néha nyelvtől is) kevésbé függ
tartalma – mélyebb, összetettebb, sűrítettebb, mint a köznapi közlésfolyamatnál
olyasmit akar kifejezni, amire nincsenek köznapi fogalmaink, illetve olyan mélységben ezért más eszközök, más nyelvhasználat: megkopott, elhasznált kifejezésmódnak új erőt adni
– tudatosan eltér a köznapi nyelv szabályaitól
alapvető eszközök: képszerűség, feszültségkeltés és –oldás, akusztikai eszközök

1. A képszerűség elemi stíluseszközei

két alapvető rész összekapcsolása: **fogalmi és képi** (fogalmi lehet dolog, tárgy, személy is – valami, amit meg akar jeleníteni, képszerűvé tenni)
típusai: aszerint, hogy milyen a kettő közti kapcsolat

1.1. A metafora

fogalmi és képi közt valamilyen **asszociációs kapcsolat** – lehet nagyon kézenfekvő (pl. hófehér), lehet távolibb

*Testedet, a kéjekre gyűltat
Hadd lássam mindig hódítón,
Illatos vánkosán a múltnak.
(Ady: Meg akarlak tartani)*

fogalmi (azonosított): *múlt* – képi (azonosító): *illatos vánkos*
összekapcsolás alapja képzetársítás, asszociáció (Mi történt az illatos vánkoson?)
aszerint, hogy **mennyire kézenfekvő az asszociáció** – más-más a kép feszültsége
általánost az egyedivel összeolvastja – érzelmi-hangulati többlet – érzéki élmény
szemléletesség és érzelmi-hangulati sűrítés

metafora szerkezete lehet **teljes** (fogalmi és képi is jelen van), lehet **csonka** vagy **egytagú** (csak a képi van jelen), ritkán előfordul olyan is, amikor a képet valamilyen körülírásból kell kikövetkeztetni (**bújtatott** metafora)

*Hálót fon az est, a nagy barna pók,
nem mozdulnak a tiszai hajók.
(Juhász Gyula: Tiszai csönd)*

teljes metafora: fogalmi – *est*, képi – *pók*

*Tüzeket raknak az égi tanyák,
hallgatják halkán a harmonikát.
(Juhász Gyula: Tiszai csönd)*

csonka vagy egytagú: képi – *égi tanyák*, fogalmi – csillagok

*Járkálj csak, halálraitélt!
bokrokba szél és macska bútt,
a sötét fák sora eldőlt
előtted: a rémülettől
fehér és púpos lett az út.
(Radnóti: Járkálj csak, halálraitélt!)*

bújtatott metafora: fogalmi – út, képi – *fehér és púpos lett* (macska)

feszültség itt is különböző: teljes → csonka → bújtatott (növekvő)

a metaforát különböző **nyelvtani kapcsolatok** alkotják (alany-állítmány viszony [lehet igei metafora], jelző vagy határozó, összetett szó)

*kigyúlt a harc a patamarta téren
s égig csapott a holt Patroklosért.
(Áprily: Patroklos alszik)*

alany-állítmányi viszony (igei metafora): fogalmi – *harc*, képi – *kigyúlt, égig csapott* (tűz)

*Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezűkkel intenek nekem.
(Kosztolányi: Őszi reggeli)*

határozói viszony: képi – *aranykezűkkel*, fogalmi – *ősz* (csonka metafora)
(ebben a szövegrészben megszemélyesítés is található)

*Egy napvirág-szemű menyasszony
S egy napsugár-lelkű legény.
(Ady: A mi gyermekünk)*

összetett szó: képi – *napsugár*, fogalmi – *lélek*

a feszültség itt is a sűrítettségétől függ: az igei metafora, az összetett szóban megjelenő metafora általában feszültebb, mint a jelzős vagy határozós szerkezet

1.1.1. A megszemélyesítés

a megszemélyesítés a metafora egy speciális fajtája, amikor az **azonosított nem ember**, az **azonosító** viszont **emberi tulajdonságokkal** ruházza fel

*zivatarától sírva hajladoztak
a vérbe gázolt tamariszkuszok.
(Áprily: Patroklos alszik)*

fogalmi – *tamariszkuszok*, képi – *sírva*

1.2. A hasonlat

részei: **fogalmi** (hasonlított), **képi** (hasonló), **közös vonás**; mindig hasonlóságon alapul – kevésbé sűrített mint a metafora, különállás erősebb, nem hiányozhat a fogalmi oldal (a közös vonás néha csak odaértendő, de mindig egyértelmű)

*mint az izmok, ha dolgozik az ember,
reszel, kalapál, vályogot vet, ás,
úgy pattant, úgy feszült, úgy ernyedett el
minden hullám és minden mozdulás.
(József A.: A Dunánál)*

fogalmi – *minden hullám és minden mozdulás*, képi – *mint az izmok...*, közös vonás – *úgy pattant...*

1.3. A metonímia

logikai természetű kapcsolaton alapul: pl. térbeli, időbeli egybeesés, anyaga valaminek, ok-okozat kapcsolat, rész-egész viszony stb.

*Szegény anyám csak egy dalt zongorázik.
Egy árva dalt. Azt veregeti folyton
és megbicsaklik elefántcsont ujja
a fekete-fehér elefántcsonton.
(Kosztolányi D.: Szegény anyám...)*

képi – *fekete-fehér elefántcsont*, fogalmi – zongora billentyűzete
mindig egytagú, csak a helyettesítő található meg a szövegben – sűrített (a helyettesítettet az olvasónak kell kitalálnia)

1.3.1. A pars pro toto

a metonímia egy fajtája, mely **rész-egész viszonyon alapul**, az egész helyett egy részét nevezük meg pl. köznapi nyelvben: *egy főre jutó...*

*Legelébb Tárnoknál vittuk a fő harcot,
Völgyébe ledönténk sok barna hun arcot,
Jó Keve nem volt már, nem Kádosa, Béla:
Még egyre világolt szász Detre acéla.
Arany J.: Buda halála II.*

képi – *arcot*, fogalmi – embert

1.4. A szinesztézia

különböző érzékterületek összekapcsolásán alapuló kép

*A Fénynek földi hang még nem felett
Csak a színek víg pacsirtái zengtek:
Egy kirakatban lila dalra kelt*

Egy nyakkendő...
(Tóth Á.: Körúti hajnal)